

Szeteli Anna

Szerint(em)

A kifejezés funkcióinak vizsgálata formális interpretációs rendszerben

In my Opinion: Analysis of the Expression in a Formal Interpretation System

The postpositional expression *szerint* (according to *sy./sg.*) is an especially frequent piece of corpus data but has not been subject to formal research up to now. I attempt to explore the connection between evidentiality and *szerint*. I take into consideration the former results and describe some new properties. I compare the expression to other discourse markers which indicate the speaker's uncertainty or certainty. Due to the formal theoretical framework, I can capture and represent the source of evidence and the epistemic possibility compositionally. The appropriate pragmasemantic framework to express these properties of evidentiality, epistemic modality and *szerint* is ReALIS: REciprocal And Lifelong Interpretation System.¹

Bevezetés

Ez a tanulmány a *Szerint(em)* című, 2017. évi OTDK dolgozatom rövidített változata, célja megragadni a *szerint* kifejezés hozzájárulásának mékéntjét a diskurzus szervezéséhez azáltal, hogy a korábbi eredmények figyelembe vétele mellett azokat még nem tárgyalt jelenségekkel együtt jól formalizált, koherens rendszerbe helyezze. Egyúttal kielégítve a hiányt, amit Kiefer² fogalmaz meg: „Az evidencia különböző fokain alapuló rendszer egyelőre nem kezelhető formális eszközökkel.”

A második egységben ismertetem az iménti cél megvalósításához választott elméleti keretet, ezt megelőzve a bevezetésben áttekintem a korábban feltárt jelenségeket és a dolgozat problémafelvetéseit, egyúttal annak felépítését.

A *szer* 'sor, rend, mód' főnévből származó *szerint* (~*szerént*) névutó – a Jókai-kódexben megjelenő 14 adat alapján – mód-állapot jelölésére és tekintetha-

¹ ALBERTI 2011.

² KIEFER 2007. 319.

tározóként szolgált, megjelentek a *beszédim*, *elméje*, *természete*, *szokása szerint* konstrukciók.³ A következő példákból kitűnik egyrészt a *szerintem* használatának két jellegzetes típusa, másrészt az (1a) mondat viszonya az episztemikus bizonytalanságot kifejező mondatokhoz (1b–c).

- (1) a. Szerintem Péter hazaköltözött.
 a'. Szerintem Mari szép.
 b. Péternek haza kellett költöznie.
 b'. Péter hazaköltözhetett.
 c. Péter valószínűleg / talán hazaköltözött.
 c'. ^(?)Péter szerintem valószínűleg / talán hazaköltözött.

A bizonyíték forrását megjelölő rendszerekben az érzékszervi tapasztalaton alapuló közvetlen evidenciák elválnak a hallomáson, következtetésen vagy okfejtésen alapuló közvetett típusoktól.⁴ Kugler⁵ a *szerint* névutót a másodkézből származó információt jelölő kifejezések között helyezi el, a *szerintem* kifejezést pedig a szubjektívizációjelölők közé sorolja és elsőként különíti el a véleményt közlőt (1a') a következtetést jelölő (1a) típustól – utóbbi kézenfekvően adódik a *sor* szóalakkal való rokonságból: gondolatársítások soráról van szó.

Dér⁶ a *szerintem* kifejezést udvariasságjelölőként vizsgálja egyetértésben és ellentétes vélemények ütközésekor. Anyanyelvi tesztkitöltők megítélésével igazolja Koczogh⁷ megállapítását, hogy a *szerintem* kifejezés az udvarias véleménynyilvánítás eszköze, de konfrontáció esetén a kijelentés olyan határozottá válik általa, hogy csökken az udvariasság mértéke.

Az episztemikus logikában a **szükségszerű** és **lehetséges** fogalmakat a beszélő világról való tudása alapján definiálják. A proposíció episztemikus értelemben szükségszerű, ha a beszélő információállapota alapján nem lehetséges, hogy ne álljon fenn (1b), illetve lehetséges, ha a beszélő információállapota alapján fennáll (1b').⁸

H. Molnár⁹ a kételkedést és bizonytalanságot kifejező módosítószók (1c) tárgyalása során megállapítja, hogy ezek a vélekedés tényét, módját és a meggyőződés fokát fejezik ki. Kérdéses, hogy a *szerint* névutó hogyan helyezkedik el a bizonytalanság (1a) vagy éppen a bizonyosság (1a') jelölésére létrejött nyelvi rendszerben.

³ SEBESTYÉN 2002. 43.

⁴ WILLETT 1988.

⁵ KUGLER 2012. 126–127.

⁶ DÉR 2015.

⁷ KOCZOGH 2012. 75–76.

⁸ KIEFER 2007. 295.

⁹ H. MOLNÁR 1959. 475.

Az iménti módosítószók együttes megjelenésére a *szerint* kifejezéssel (1c') több korpuszadat is ismert,¹⁰ így felmerül a kérdés, hogy a *szerint* névutó hogyan működik együtt ezekkel az episztemikus jelölőkkel. Maga is episztemikus jelölő-e amellett, hogy az evidencia forrását és bizonyosságát feltérképező rendszerben jól kezelhető? A kurrens irodalomban élénk vita folyik arról, hogy az episztemikus modalitás és az evidencialitás rendszerei milyen viszonyban állnak egymással. Elkülöníthetők-e teljesen, léteznek-e közös dimenzióik vagy egyenesen alrendszerei egymásnak.¹¹

Az episztemikus modalításban jelöltté válik a beszélői kiindulópont, azonban perspektivizáció során, amikor egy másik entitást jelölünk meg az információ felelős birtoklójaként,¹² az evidencia forrásán alapuló rendszerben tájékozódhatunk.

- (2) a. ?Szerinted Péter hazaköltözött.
- b. Ili szerint Péter hazaköltözött. [kétértelmű!]
- c. Szerintem Péter költözzön haza!
- d. Bárcsak szerinted ⁽³⁾(is) hazaköltözött volna Péter!
- e. Szerinted Péter hazaköltözött?
- f. Péter szerintem *is* hazaköltözött.
- f'. Péter talán/valószínűleg *is* hazaköltözött.

A kifejezés különböző számban és személyben, illetve mondattípusban (2c–2e) való vizsgálatával mutatok rá, hogy a *szerint* kifejezés a többi bizonytalanságjelöltől eltérő módon profilálja az információ forrását. Az igei személyragok által lehetővé tett perspektivizáció eredményeképpen – együttműködik metanyelvi operátorokkal is (2f), melyekkel a példaként felhozott episztemikus bizonytalanságot jelölő kifejezések szintén nem kompatibilisek (2f'). Továbbá a hallomásból szerzett értesülést jelölő mondatok (2b) kétértelműek: nem dől el, hogy Ili maga is bizonytalan-e.

Dolgozatomban az imént felsorakoztatott jelenségek formális leírására teszrek kísérletet, kezdve a *ReALIS*-keret¹³ bemutatásával és a *szerint(em)* kifejezés elhelyezésével a keretben, ami az episztemikus modalitás és az evidencialitás dimenzióinak együttes megragadását jelenti. Kitekintésként más episztemikus jelölőket veszek górcső alá, azokat a *szerint*-mondattípusba helyezve magyarázom a diskurzusban betöltött szerepüket.

¹⁰ KUGLER 2012. 49.

¹¹ Vö. KUGLER 2012. 39–43.

¹² SANDERS-SPOOREN 1997. 86.; KUGLER 2012. 43.

¹³ ALBERTI 2011.

Bevezetés a ReALIS világába

Dolgozatomban mellett érvelek, hogy a Chomsky, Montague és Kamp munkásságával jellemezhető formális nyelvészeti vonulat¹⁴ eszköztára képes új szövegből megragadni a választott téma pragmatikai és kognitív módszerekkel feltárt, az érdeklődés középpontjában álló jelenségeit. Teszem ezt úgy, hogy a DRT¹⁵ motiválta ReALIS-keretben történő elemzés során szem előtt tartom a korábbi kutatások eredményeit.¹⁶ A különböző elméleti keretekben megfogalmazott eredmények figyelembe vételével célom bemutatni, hogy ezek a megállapítások sokkal jobban megfeleltethetők egymásnak, mint azt korábban gondolni lehetett, ötvözésükkel új eredményeket nyerhetünk. Hosszabb távon pedig a formális–logikai pragmaszemantikai vonulat¹⁷ kognitív megközelítéssel történő olyan egyesítéséhez vezethet, amelyre Alberti, Dóla és Kleiber cikke¹⁸ már címében is utal: *Mood and Modality in Hungarian: Discourse Representation Theory meets Cognitive Linguistics*.

A ReALIS azáltal válhat e szintézis eszközévé, hogy Montague logikai hozzáállását és formalizálási törekvését¹⁹ – ezáltal a leíró jelleget és végső soron a programozhatóságot²⁰ – szem előtt tartva a Kamp-féle logikai alapú diskurzuszemantikai reprezentációt egy sajátos címkerendszer szerinti részbenrendezés révén pragmatikai és elmereprezentációs célokra általánosította.²¹ Jelen dolgozat a diskurzus és az elme e modelljének magyarázó erejét használja ki, hiszen olyan szemantikai profilokat hozhatunk létre, amelyekkel egy osztályozó – például az evidenciátípusokat egzaktt módon szétválasztó kognitív – elemzés²² eredményeit koherens rendszerben ragadhatjuk meg.

A chomskyánus felfogást követve eredendően a dolgozat szerzőjének és a meghivatkozott szerzőknek az anyanyelvi intuíciója a dolgozat kiindulópontja: magyar anyanyelvű beszélőként képesek és jogosultak vagyunk arra, hogy egy anyanyelvünk szavaiból összerakott tetszőleges szósorról nyilatkozzunk, behe-

¹⁴ CHOMSKY (pl. 1957, 1995.); DOWTY ET AL. 1981. (idézi ALBERTI 2011.)

¹⁵ Diskurzuszemantikai elmélet: KAMP ET AL. 2011.

¹⁶ KOCZOGH 2012.; KUGLER 2012.; DÉR 2015.

¹⁷ GYURIS 2013. 164–170.

¹⁸ ALBERTI–DÓLA–KLEIBER 2014.

¹⁹ DOWTY ET AL. 1981.

²⁰ A keret számítógépes nyelvészeti vonatkozásáról l. pl.: ALBERTI ET AL. 2013.; ALBERTI–NÓTHIG 2015.

²¹ A formális szemantika betöréséről a pragmatikába l. ALBERTI–KLEIBER 2014.; ALBERTI–VADÁSZ–KLEIBER 2014.; ALBERTI–KLEIBER–KÁRPÁTI 2017., az elmereprezentációról: ALBERTI 2011.; ALBERTI–NÓTHIG 2015.

²² KUGLER 2012. 35.

lyezhető-e az valamilyen beszédhelyzetbe, és milyen intonációval.²³ Az introspektív módszerből adódó esetenkénti szubjektivitás²⁴ korrigálása végett azonban érdemben alkalmazom a modellelméleti igazságértékelést állításaim próbájának is. Ezen igazságértékelés általánosítása a pragmatikai ihletésű²⁵ Oishi-féle mintaillesztés,²⁶ melynek során a feladó-címzett-kontextus és a beszélő-hallgató-szituáció hármas egymásra illesztése történik.

Abból kiindulva, hogy a beszélő információállapotát élete során diskurzusok formálják és táplálják, elméjének tartalma és ezek a diskurzusok a *ReALIS*-keretben egyazon módon ábrázolhatók, ezáltal összevethetjük őket. A diskurzus feladóját (**addresser**, a képletekben '**AR**') feleltetjük meg a beszélőnek (**speaker**, a képletekben '**sp**'), míg a címzettet (**addressee**, '**ae**') a hallgatónak (**listener**, '**li**'), emellett a nyelvi kontextusnak a szituációra történő illesztése a világhoz képest igazságértékeli a megnyilatkozást. A keretben megadott elemzések során tehát kulcsfontosságú a **feladó** egyértelmű közlésének a **beszélő** elméjétől való elválasztása, a *ReALIS* terminológiájában a fenti kifejezések ezen elkülönítés értelmében egymástól eltérő jelentéssel bírnak.

Illesztési próbával nyílik lehetőség a következő, kognitív irodalomból²⁷ hozott példa magyarázatára az igazságértékelés szempontjából. A példa szerint a megnyilatkozó morzsákat pillant meg, majd kijelenti: „Valaki *ehetett* az íróasztalomnál”. Egyrészt igazságértékelésnek vethető alá, hogy a külvilágban helytálló-e a vélekedése, de a *ReALIS* újítói ereje abban áll, hogy – a külső értékelés mellett – a beszélő belső világocskáinak vizsgálatát is szorgalmazza, ugyanis rajta áll, hogy előzetes tapasztalatai, például a családtagok szokásainak ismerete alapján valóban erre a következtetésre jut, vagy álcaként veti fel az evés lehetőségét, míg valójában tudja, hogy a nagymama szokott galambot etetni az adott íróasztal mögött lévő ablakon keresztül, és kijelentésével őt védi, nehogy „lebukjon” a galambokra háklis veje előtt.

A mintaillesztéssel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy modellezi azokat a pragmatikai kalkulációkat is, amit hallgatóként végzünk: A diskurzus résztvevőjeként a beszélő és a szituáció megfigyelése által tudjuk értelmezni a(z) – csak a szó szerinti jelentést figyelembe véve – ellentmondásosnak tűnő megnyilatkozásokat. Így nyerjük ki a közvetett beszédaktusok elsődleges illokúcióját,²⁸ illetve így találgatunk, hogy a beszélő hazudott-e nekünk. De mi a helyzet, ha az illesztés helyesnek bizonyul, a szándékolt jelentés kompozicionálisan, pusztán a nyelvi kontextus figyelembevételével megadható?

²³ GYURIS 2013.

²⁴ FEATHERSTON 2007.

²⁵ AUSTIN 1975/1962.; OISHI 2014.

²⁶ ALBERTI–KLEIBER–KÁRPÁTI 2017.

²⁷ KUGLER 2012. 36.

²⁸ SEARLE 1979.

A ReALIS formális eszköztára

Egy mondat propozicionális tartalmának közlését a következő képleten keresztül definiálható információsdozoz-struktúra létrejötte kíséri:²⁹

$$P((P(M) \times P(I) \times P(R) \times P(T) \times P(\{+, -, 0\})))^*$$

A mondat intenzionális környezetét megragadni hivatott ReALIS-világocskák³⁰ első paramétere a modalitás (M), ami a hordozott tartalomhoz való viszonyt jelöli hiedelem – **Belief** (jelölése a továbbiakban **B**), vágy – **Desire** (**D**) és szándék – **Intention** (**I**) formájában. Az evidencialitás jelölőinek vizsgálata során a fentiekén kívül a közvetlen érzékszervi tapasztalatot jelölő **experience** (**E**) modalitás minőségét, illetve meglétének vagy hiányának jelöltségét modellezem.

A képletben az I fejezi ki az iménti modalitások intenzitását, melyek több – nyelvileg is kódolt – nem-maximális és egy maximális fokozatra utalhatnak.

Az R halmaz elemei jelölik az **e** infon birtokosát. Elsődlegesen a feladóra vagy a címzettre gondolhatunk, de a hiedelem más entitás(ok)hoz is horgonyozódhat.

A T halmazból kikerülő időpecsét megmutatja, hogy az adott világocskák mely időpillanatban képezte az adott referens elméjének részét.

Ami pedig a formula ' $P(\{+, -, 0\})$ ' komponensét illeti, a P-vel jelölt hatványhalmazképzéssel nyolc polaritáscímekét kapunk, amelyek az *igaz* (+), a *hamis* (–) és a *nem specifikált* (0) értékekből jöhetnek létre.

A Kleene-féle csillag biztosítja, hogy a címkeötösök egymásba ágyazhatók legyenek, így hozva létre elméletileg akár korlátlanul sok egymásra épülő világocskát. Ezt az iterabilitást persze korlátok közé szorítják a megkonstruálható mondatok, illetve végső soron az elme kapacitása.

Végül a világocskák egymásra építhetősége mellett a zárójel előtti hatványhalmazjel „prizmahatása” teszi lehetővé annak a mentalizációs alapjelenségnek a modellezését, hogy több világocskák is létrejöhet egyazon **e** tartalomra vonatkozóan.

Az **e** infon – kijelentő mondat formájában – útjára bocsátó feladó a fenti prizmahatás értelmében a következő világocskastruktúrával jellemezhető megnyilatkozást hozza létre. Helyettesítsük be infonunk helyére a *Péter hazaköltözött* eventualitást, hogy végigkövethessük a kijelentő mondat egyes jogosultsági feltételeit az alábbi táblázatban. Minden cellához egy-egy információsdozoz-hierarchia tartozik, a magyarázó oszlop zárójelei pedig megadják, hogy a prizmahatás képletébe mi helyettesítendő be a lehetséges referensek közül.

²⁹ ALBERTI–KLEIBER–KÁRPÁTI 2017.

³⁰ ALBERTI 2011.

P ((P (M)×P (I)× P (R)× P (T)×P ({+, -, 0}))*) → Péter hazaköltözött.	
⟨B,M,AR,τ,+⟩	„Az üzenet feladójaként (R→AddresseeR) jelenleg (T→τ) maximális intenzitású (I→Maximal) hiedelemmel (M→Belief) rendelkezem arról, hogy Péter hazaköltözött (+). ”
⟨B,gr,AR,τ,+⟩ ⟨B,M,ae,τ,0⟩	„Azzal az erős (I→great) hipotézissel (M→Belief) osztom rád a címzetti szerepet (R→addressee), hogy most (T→τ) még nincs (0) erről biztos (I→Maximal) tudásod (M→Belief).”
⟨B,gr,AR,τ,+⟩ ⟨D,γ _r ,r*,τ,+⟩ ⟨B,M,ae,τ ⁺ ,+−⟩	„Legalábbis erősen (I→great) feltételezem (M→Belief) azt is, hogy vágy (M→Desire) fűződik (R→r*: Σγ _x ≥ 1 (x∈r*)) Preferált: r*={AR,ae} ahhoz, hogy az információt a jövőben (T→τ ⁺) birtokold (R→addressee).”
⟨I,M,AR,τ,+⟩ ⟨B,M,ae,τ ⁺ ,+⟩	„Azzal a szándékkal (M→Intention) léptem a társalgásba, hogy elnyerd a következő időpillanatban (T→τ ⁺) ezt az információt. ”

1. táblázat: A kijelentő mondat profiljának értelmezése

Ezek a feltételek összhangban állnak a társalgási maximákkal.³¹ A címzett tudásának hiányát (2. sor), illetve tudás iránti vágyát vélni (3. sor) a minőségi, releváns információra vonatkozó kritériumot elégtí ki. A saját, megfelelő biztonságú tudás (1. sor) átadásának szándéka (4. sor) pedig az őszinteséget és az együttműködést. A harmadik axiómához tartozó Σγ_x ≥ 1 (x∈r*) kikötés kifejezi, hogy az infon terjedése iránti vágy, a feladó és a címzett részéről egyaránt megmutatkozhat. A feladó saját közlési vágyát és a címzett tudás iránti vágyát helyezi mérlegre, amikor a feladói szerep felvétele mellett dönt, mely szerep felvételéhez egyikőjük maximális intenzitású vágya is elég, amennyiben negatív polaritású vágy egyik oldalon sincsen jelen. A korábbi alapbeállítás³² ezáltal terjeszthető ki a Searle-i értelemben vett asszertívumokra,³³ de az ilyen módon alulspecifikált képletek által több austini beszédaktus³⁴ is értelmezhetővé válik.

A világcskák építésével létrehozott feladói intenzionális profil és annak összevetése az elme információállapotával formális úton definiál mondat típusokat, de modellezi a hallgató pragmatikai kalkulációit is. A keret ezen eszköztár által helyezi magát a köztes (diskurzus-/elme-) reprezentációs szint alkalmazását elutasító amszterdami iskola³⁵ és a korpuszalapú elemzéseket, statisztikai mód-

³¹ GRICE 1975.³² ALBERTI–KLEIBER 2014.³³ SEARLE 1979. 149.³⁴ AUSTIN 1975/1962. 162–163.³⁵ PL. GROENENDIJK ET AL. 1996.

szereket előnyben részesítő kutatások közé. Ebben a szemléletben kísérlem meg összegezni a *szertint* kifejezéssel kapcsolatos eddigi tapasztalatokat, illetve leírni az újonnan felfedezett jelenségeket.

A *szertint* kifejezés vizsgálata a ReALIS megközelítésében

A különböző számú és személyű *szertint*-mondattípusok és a grammatikai variációk következetes áttekintésével, illetve a ReALIS-keret nyújtotta diskurzusz-reprezentációs eszköztár segítségével mutatom be, hogy a kifejezés különböző használatait összetartó közös elemek: a közvetett evidencia³⁶ és a bizonyosság mértékének jelölése.

Szerintem

Az első kettő alpont a *szertintem* funkció alapján történő csoportosítása, ami egybevág Kuglernek a bevezetőben tárgyalt megfigyeléseivel. Ő észlelési folyamatokból konstruált hiedelmeket különít el értékítéletektől. Ezt az empirikus elkülönítést kívánom kompozicionálisan³⁷ megragadni úgy, hogy – a kognitív kutatók jelentésötvöző „blending”³⁸ kifejezéséből kiindulva – a képletekben megjelenítem egyrészt a *szertintem* eltérő használatai során megjelenő különbségeket, másrészt a **közös komponenseket**. A kifejezésnek ezáltal a diskurzuszjezőlők kapcsán megfigyeltthez³⁹ hasonló jelentésgazdagító funkciót tulajdonítok.

A szertintem mint mentális konstruktum jelölője

A *szertintem* kifejezés inferenciális evidenciajelölő a willetti⁴⁰ kategóriarendszerben. A következő mondat példáján keresztül szemléltetem, hogy miért nem éri be a beszélő (és a hallgató) egyes esetekben a jelöletlen kijelentő mondat nyújtotta intenzionális profillal.

³⁶ KUGLER 2012. 126–127.

³⁷ GROENENDIJK ET AL. 1996.

³⁸ PL. PELYVÁS 2013.

³⁹ ALBERTI–KLEIBER–KÁRPÁTI 2017.

⁴⁰ WILLETT 1988. 57.

Péter hazaköltözött.	Szerintem Péter hazaköltözött.	
$\langle B, M, AR, \tau, + \rangle$	$\langle B, l, AR, \tau, + \rangle$	„Azt hiszem, Péter hazaköltözött.” $\iota = \{a, g, s\}$
	$\langle E, M, AR, \tau, 0 \rangle$	„Erről konkrét tapasztalatom azonban nincs.”
	$\langle B', l, AR, \tau, + \rangle$	„Van viszont (valamennyire megbízható) tanúsító tapasztalatom,…” $\iota' = \{M, a, g, s\}$
	$\langle B'', l'', AR, \tau, + \rangle$	„...ami (valamennyire megbízható) engedélyezett infonársulással kapcsolja össze a tanúsító tapasztalatot az e-vel.” $\iota' = \{M, a, g, s\}$ $\iota'' = \{M, a, g, s\}$ $\iota = \iota' \cdot \iota''$
$\langle B, gr, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau, 0 \rangle$	$\langle B, gr, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, l'', ae, \tau, + - \rangle$	„Feltételezem, hogy nálam kevésbé bizonyos tudással rendelkezel.” $\iota''' < \iota$
$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\langle D, \gamma_e, r^+, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, + - \rangle$	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\langle D, \gamma_e, r^+, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, + - \rangle$	„Erősen feltételezem azt is, hogy vágy fűződik az információ átadásához.”
$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, + \rangle$	$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, + \rangle$ $\langle B, l, AR, \tau, + \rangle$	„Szándékom tehát, hogy megtudd, én ezt gondolom.”
	$\langle I, gr, sp, \tau, 0 + \rangle$ $\langle B, M, li, \tau^+, + \rangle$ $\langle E, M, sp, \tau, 0 \rangle$	„Emellett nem ellenkezik szándékkal a tudásodra hoznom, hogy ez nem konkrét tapasztalatból ered.”

2. táblázat: Két intenzionális környezet összehasonlítása

„Ezekben a mondatokban bizonyos tapasztalatok alapján a megnyilatkozó következtetéseket fogalmaz meg egy lehetséges szituációra vonatkozóan, és nyelviileg is hozzáférhetővé teszi, hogy a referenciális jelenet a következtetés folyamatában megkonstruált jelenet” – írja Kugler.⁴¹ A beszélő tisztában van vele, hogy állítása az ő belső konstruktuma, így az tévesnek bizonyulhat, amit a feladói profilban az infonhoz kapcsolódó hiedelem intenzitása jelenít meg. A kijelentő mondat alapbeállításhoz képest a feladó hiedelme csak ι erősségű, a megnyilatkozó tudása a saját szemében nem-maximális (**nM**).

A maximális tudás kizárását az **e**-re irányuló érzékszervi tapasztalat hiánya $\langle E, M, AR, \tau, 0 \rangle$ magyarázza. Közvetlen tapasztalat nem irányul a célszerkezetre, a megnyilatkozó tapasztalata inkább csak kiindulópont a következtetéshez.⁴² Egy periférikus **e'** kiindulópont, ami szorosan kapcsolódik a központi eventualitáshoz, ezáltal egy asszociált tanúsító tapasztalaton alapuló hiedelmet hoz létre az **e**-ről (**B'**-ként jelölve)⁴³. A **B''** modalitás azt hivatott jelezni, hogy

⁴¹ KUGLER 2012. 18.⁴² KUGLER 2012. 37.⁴³ Vö. BEL-ASI modalitás: ALBERTI-DÓLA-KLEIBER 2014.

hétköznapi értelemben vett⁴⁴ – azaz nem szigorúan logikai, inkább az elmére jellemző, asszociáción és infonásulásokon alapuló, azaz engedélyezett⁴⁵ – következtetési lépések során jött létre az adott hiedelem. A **B'** és a **B''** modalitású hiedelmek létrejöttét tehát az **e**-vel kapcsolatos tudás hiánya, de jobb híján az **e'**-re irányuló tapasztalat és egy következtetési lépés(sor) meglelte motiválja. E két intenzitásból adódó érték adja meg a **B** modalitású hiedelem erősségét. Ha a **B'** és a **B''** összetevők erősségét kifejező ι' és ι'' intenzitásokat egy skálán helyezzük el, melynek értékeit nulla és egy közötti számok adják, akkor a szorzat értéke éppen az episztemikus bizonyosság fokát adja meg, mivel a számok a „valamicske” és a „biztos” hiedelem különböző fokozatait jelölik.

Ezt az elemzést támasztja alá a *szertint* azon használata is, amit az *eszerint*, *ezezt szertint* kifejezés mutat. Mintha az *(én)szertintem*, *Elemér szertint* forma mögötti „őstípust” találnánk meg az iméntiekben, amelyből még hiányzik a humán evidenciaforrás explicit⁴⁶ megjelölése. Kötelező viszont a ráutaló periférikus **e'** közös ismerete, explicit előzményi státusza. Érdekes viszont, hogy a *morzsák jelenléte szertint* kifejezés rosszul formált, a *szertint* tehát már az „őstípusban” is elvontabb módon működik, amennyiben névmási jelölést követel meg.

A kijelentő mondat alapbeállítása azt a rendkívül egyszerű feladó–címzett viszonyt jeleníti meg, hogy a tényközlés során biztos feladói tudást feltételezhünk, a címzetről pedig elegendő feltenni annak hiányát. Azonban bizonytalan hiedelmek átadásakor a feladó ι'' erősségű tudást feltételez a címzetről, melyet a magáénál gyengébbnek ítél ($\iota'' < \iota$). Más lehetséges relációkra léteznek jelöltebb formák.⁴⁷

A *szertintem* szubjektívizációjelölő mibenléte – Kugler⁴⁸ elsőként emeli ki a három jellemzőnek gondolt jelölő közül – a képletben úgy jelenik meg, hogy az alapesethez képest – ahol egyszerűen az infon átadása a cél – feladói szándék, hogy az ι intenzitású tudás a címzett elé háromemeletes rendszerben táruljon („Szándékom, hogy tudd, ez az én sejtésem”).

A dőlt betűvel írt utolsó axióma már nem a feladói profil része, hanem a **nyelvi kontextusból** és a **szituációból** együttesen következik. A feladói profil

⁴⁴ KUGLER 2012. 58.

⁴⁵ Ilyen **engedélyezett** módon kapcsolódik a „Péter tegnap megházasodott...” mondathoz a megnyilatkozás két lehetséges folytatása (ALBERTI 2011a. 268.; KÁLMÁN 1990.): „...A pap sokat beszélt,” illetve „...A kutya hangosan ugatott.” Ezek a befejezések logikailag nem következnek az esküvőből, azonban az első befejezés a keresztény kultúrkörre való tekintettel, a második pedig valamilyen Péterre vonatkozó interperszonális tudás birtokában értelmezhetővé válik.

⁴⁶ A humán evidenciaforrás impliciten viszont megnyilvánul abban, hogy az *e(zek) szertint* konstrukcióval lényegében azt közöljük, amit a *szertintünk tehát* fejez ki: „összszegzem, amire jutottam, és amiről úgy gondolom, hogy te sem juthattál másra.”

⁴⁷ L. Szerintem is/se/meg...

⁴⁸ KUGLER 2012. 71.

értelmezése során a címzett számára a profilban **implikálódnak** egyes lehetőségek, melyek közül a szituációt figyelembe véve választ: A feladó szándékával nem ellenkezett, hogy tapasztalatának hiányát elé tárja, vagy a feladónak egyenesen szándéka volt ezt elé tárni.⁴⁹

Miért is tekinthetjük az imént ismertetett szemantikai profilt a *szerint(em)* által finomhangolt mondat relatív (azaz esetleges további finomhangolás bemenetétől szolgáló) alapbeállításának? A beszélők ideális esetben elkerülik az axiómasértést, azaz elméjük tartalmának megfelelő feladói profilt mutatnak. Amennyiben egy axióma azáltal sérül, hogy a feladói profil és a beszélői elme eltér egymástól, a *ReALIS*-keret igazságértékelő műveletének értelmében a két profil nem illeszkedik. Például a biztos tudással bíró **beszélő** $\langle B, M, s, \tau, + \rangle$, eljuttatja a bizonytalankodó **feladót** a „Szerintem Péter hazaköltözött.” mondat közlésével, amit például az motiválhat, hogy így el tudja titkolni tudása forrását. A következtetéses *szerintem* meghatározott profiljától való eltérést, tehát egyéb beszélői szándékok, hiedelmek és/vagy vágyak motiválják, de ez kifejezetten a **feladói** profilra való reflexió a **beszélő** részéről, a nyelvileg kódolt jelentés eltérő módon történő kiaknázása. Ezekre az axiómasértésekre a – pragmatikai kalkulációs képességét tekintve jól működő – hallgató mintaillesztésekkel, a **nyelvi kontextus** és a **szituáció** viszonyának megvizsgálásával könnyedén felfigyel.

Útjelző tábla az elméhez

A *ReALIS* segítségével a kívülágban nem létező elmerepresentációkat is értékelhetünk önmagukban, vagy akár egymáshoz képest. Meg tudunk ragadni ezáltal olyan eseteket, amelyeket nem a kívülág alapján lehet igazságfeltételeknek alávetni, mivel ezek a beszélői belvilág önkényes szempontrendszerén alapuló minősítések, értékelések.⁵⁰

A „Mari szép.” tartalmat az őt ismerők elméjén keresztül ítéldhetjük meg objektívan.⁵¹ Azonban az előbbi kijelentő mondat használata korábbi diskurzusokat összegző kiértékelésre, illetve a feladó által ismert szociál-is representációkra⁵² is utalhat. Ezzel szemben a „Szerintem Mari szép.” mondatban a

⁴⁹ A saját tapasztalat hiányának ténye a közvetett evidencia jelölése által **indikált** része a feladói profilnak. „[...] the speaker is not in the position to perform other illocutionary acts which require stronger evidence. This **indicates**, not **implicates**, that the speaker does not have direct evidence.” (OISHI 2014. 248.) Az **implikáció** tehát csak a tapasztalathiány közlésének szándékosságára vonatkozik.

⁵⁰ KUGLER 2012. 127.

⁵¹ ALBERTI 2011a. 138.

⁵² A csoportok által a világról létrehozott leképezések természetével a szociálpszichológia foglalkozik a szociális reprezentáció fogalmának keretei között. Ezeknek a reprezentációknak és

szerintem hivatott betölteni a mentális „útjelző tábla” szerepét,⁵³ mely a beszélő elmereprezentációjához vezet, ahol megvizsgálhatjuk a *Mari szép* eventualitás hiedelemvilágocskáját.

Az értékítéletet jelölő mondattípust (1a') a következtetési jellegű beállítás (1a) mellett megjelenítve mutat rá a profilok közötti összetartó jelenségekre és a jelentésmódosító különbségekre, azaz a **blendingre**, ami a következő módon építhető be a *ReALIS* formális eszköztárába kompozicionálisan: egy $\langle A, B, C \rangle$ és egy $\langle A', B', C' \rangle$ jelentéskomponensekre bontható információtömeg akkor is egyesíthető, ha a B és a B', illetve a C és a C' komponensek ellentmondásban állnak, viszont A és A' kompatibilis (ideális esetben egyenesen megegyezik). Az ötvöző egyesítés eredménye pedig így definálható: $\langle A \cup A', B, C \rangle$. A nyelv tehát egyes esetekben ahelyett, hogy megtiltaná bizonyos összeférhetetlen információk komponálását, megengedi azt a kompatibilis (A és A') komponensekre való tekintettel. Az összeférhetetlen komponensek esetében pedig hol az egyik (B), hol a másik (C') információ elemeit hagyja érvényesülni (nem kizárva ezek valamelyikének üres voltát).⁵⁴

Következtetés	Értékítélet	
$\langle B, l, AR, \tau, + \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, + \rangle$	„Kinyilvánítom, hogy számomra Mari szép.”
$\langle E, M, AR, \tau, 0 \rangle$	$\langle E, M, AR, \tau, 0 \rangle$	„Ez a megítélésem nem világból szerezhető tapasztalat.”
$\langle B', l', AR, \tau, + \rangle$	–	–
$\langle B'', l'', AR, \tau, + \rangle$		
$\langle B, gr, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, l'', ae, \tau, +- \rangle$	$\langle B, gr, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, gr, ae, \tau, 0 \rangle$ $\langle B, M, AR, \tau, +- \rangle$	„Erős hipotézisem, hogy te nem tudod, mit gondolok Mariról!”
$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\langle D, \gamma_r, r^*, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, +- \rangle$	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\langle D, \gamma_r, r^*, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, +- \rangle$ $\langle B, M, AR, \tau, +- \rangle$	„Feltételezem, hogy vágyad megtudni / el akarom mondani a véleményem.”
$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, + \rangle$ $\langle B, l, AR, \tau, + \rangle$	$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\langle B, M, ae, \tau^+, + \rangle$ $\langle B, M, AR, \tau, + \rangle$	„Szándékom, hogy megtudd, szépnek tartom őt.”

3. táblázat: (1a') „*Szerintem Mari szép.*”

a nyelvnek a kapcsolatát már a fogalom megalkotója is tárgyalta (MOSCOVICI 1984.), mivel szociális eredeténél és funkciójánál fogva a nyelv tulajdonképpen közös reprezentációk létrejöttét segíti elő.

⁵³ ALBERTI ET AL. 2013. 244.

⁵⁴ ALBERTI–KLEIBER–KÁRPÁTI 2017.

A feladó elméjében a hiedelem maximális intenzitású: egy deklaráció, ami a következtetési *szertem* első axiómájának kárára jelöli az értékítéletet. A biztos tudás alapja nem az ismerősökkel folytatott beszélgetésekből vagy más megfigyelésekből származó tapasztalatösszegzés (ezúttal értelmetlen a „honnan tudod?” vagy „miből gondold?” közbevetés), hanem vállalt egyéni vélemény; ezáltal a szenzomotoros tapasztalat hiánya – ami a következtetési *szertem* második feltétele – triviálisan teljesül. Az egyéni ítéletek függetlenségéből kifolyólag a következtetési jelleg **B'** és **B''** modális komponensei viszont nem jelennek meg.

A feladó értékítélet közlésekor a saját maga által létrehozott vélemény ismeretének hiányát feltételezi a címzetről. A feladó hiedelme továbbá, hogy véleménye hasznos lehet, hiszen a címzett objektív ítéletét releváns személyként táplálhatja, de e kijelentése által akár be is kerülhet a címzett által respektált személyek táborába.

Az előző pontban ismertetett beállítással közös, jelentést összetartó komponens a szándék, hogy a feladó a címzett elé tárja saját belső konstruktumát. A következtetési *szertem* a kijelentő mondat alapbeállításához képest bizonytalanabb tudást ad át. Az értékítéletes *szertem* különlegessége abban áll, hogy nem bonyolítja a vele szembe állított „Mari szép.” kijelentést. A *szertem* kifejezés használatakor egyértelműen az egyéni meglátások felszínre juttatása a cél. Ezek a megnyilatkozások tekinthetők prototipikusnak, hiszen ezek összességéből épül szociális reprezentáció arról, hogy mit jelent a *szép* kifejezés. Ebből eredhet a bevezetőben ismertetett megállapítás,⁵⁵ hogy egyéni vélemény közlésekor a *szertem* biztosabb tudást jelöl.

Relatív alapbeállítás

A második egységben a következtetési típus intenzionális környezetének *r* referensre történő általánosításán keresztül mutatom be, hogyan jelöli a kifejezés az információ 6+1 lehetséges birtokosát különböző mondat típusokban.

A fejezet további részében – a bevezetésben megfogalmazott célt szem előtt tartva – a vizsgálati teret a következtetési folyamatot kifejező *szertem* elemzésére szűkíttem. Ezt motiválja az is, hogy az értékítéletes típusú *szertem* olyan esetekben is természetesen hangozhat, amelyekben a következtetési *szertem* szinte elfogadhatatlan, és fordítva.⁵⁶ Ugyanez a helyzet a *szertem* kifejezés használatának inferenciális és kvotatív előzményét tekintve. Gyakran a *szertem* névutó kvotatív jelölőként való működése a jól formáltság záloga, így a két eset szétválasztásának érdekében a kvotatív evidencia kétértelműségét röviden bemutatom.

⁵⁵ KOCZOGH 2012.; DÉR 2015,

⁵⁶ SZETELI–ÁLBERTI 2017.

	Kijelentő	Kérdő	Felszólító	Óhajtó	Felkiáltó
Hiedelem	$\langle B, i, r, \tau, + \rangle,$ $i < 1, i = i' \cdot i''$ $\langle B', i', r, \tau, + \rangle;$ $\langle B'', i'', r, \tau, + \rangle$	$\langle B, i, r, \tau, + \rangle,$ $i > i \geq 0$	$\langle B, M, AR, \tau, - \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, 0 \rangle$	$\langle B, i, r, \tau, + \rangle,$ $i < 1, i = i' \cdot i''$ $\langle B', M, r, \tau, + \rangle;$ $\langle B'', i'', r, \tau, + \rangle;$ $i'' \rightarrow M$
	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle B, i''', ae, \tau, + - \rangle;$ $i''' < i$	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle B, i''', ae, \tau, + - \rangle;$ $i''' > i$	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle B, M, r^*, \tau, - \rangle,$ $r \in r^*$ Pref.: $r^* = \{r, ae\}$		$e': \langle B, M, AR, \tau, 0$ $\wedge \langle B, M, AR, \tau, + \rangle$
Vágy	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle;$ $\langle D, \gamma_r, r^*, \tau, + \rangle;$ $\langle B, M, ae, \tau', + - \rangle,$ $\Sigma \gamma_x \geq 1 (x \in r^*)$	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle;$ $\langle D, \gamma_r, r^*, \tau, + \rangle;$ $\langle B, M, AR, \tau', + - \rangle$ $\Sigma \gamma_x \geq 1 (x \in r^*)$	$\langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle D, \gamma_r, r^*, \tau, + \rangle;$ $\langle B'', i'', r, \tau, + \rangle$ $\Sigma \gamma_x \geq 1 (x \in r^*)$	$\langle D, M, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle B, M, AR, \tau', + - \rangle$ $\wedge \langle B, i, r, \tau, + \rangle i < 1;$ $\langle D, M, s, \tau, + \rangle$	$\langle D, M, AR, \tau, + - \rangle$
Szándék	$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle B, M, ae, \tau', + \rangle$ $\wedge \langle B, i, r, \tau, + \rangle;$ $\langle I, M, s, \tau, 0 + \rangle$ $\langle B, M, i, \tau', + \rangle$ $\langle E, M, s, \tau, 0 \rangle$	$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle I, M, ae, \tau', + \rangle$ $\wedge \langle B, M, AR, \tau', + \rangle$ $\wedge \langle B, i''', ae, \tau, + - \rangle;$ $i''' > i$	$\langle I, M, AR, \tau, + \rangle$ $\wedge \langle B, M, ae, \tau', + \rangle$ $\wedge \langle D, \gamma_r, r^*, \tau, + \rangle;$		
	Pref.: $r = AR,$ Dispref.: $r \neq ae$ Pref.: $r^* = \{AR, ae\}$		Pref.: $r = ae;$ Dispref.: $r \neq AR$ Pref.: $r^* = \{AR, ae\}$		

4. táblázat: A szerint-mondattípusok általánosítása objektív predikátumra kidolgozva, vastagon szedve az alapbeállítással⁵⁷ közös komponensek

Kvotatív kétértelműség

Az „Elemér szerint Péter hazaköltözött.” mondat azáltal kétértelmű, hogy a közlés egyrészt a 4. táblázat értelmében interpretálható, azaz a feladó kifejezésre juttathatja az *experiens* sejtését: „Elemér gyakran látja Pétert a régi lakásánál, ezért valószínűsíti hazaköltözését.” Ez az olvasat aktiválható a forrás episztemikus bizonyosságának pontosabb megadásával: „Elemér szerint Péter talán / alighanem hazaköltözött.”

Az anyanyelvi intuíció azonban azt sugallja, hogy a *szerint* a diskurzusban nem feltétlenül az *experiens* következtetési folyamatait jelöli, hanem a neki tu-

⁵⁷ ALBERTI–KLEIBER 2014.

lajdonított biztos tudás esetén is használjuk az „*r* szerint *e*” szerkezetet: „Elemér bizton állította nekem, hogy Péter hazaköltözött, emiatt tartom elképzelhetőnek a dolgot.” A feladó ebben az esetben az *experiens* biztos tudását tárja a címzett elé.

A *szerint* kifejezés használatakor nem dönthető el, hogy a feladó forrásának hiedelme maximális-e, a nyelvi forma csupán annak személyét jelöli meg. Teljes általánosítással kvotatív jelölőnek lehetne tekinteni a *szerintem* kifejezést is, hiszen a feladó saját vélekedését mint forrást jelöli meg. Kvotativitásról természetesen csak abban az esetben írok, ha a feladó egy másik entitást hív meg, perspektivizál.⁵⁸

A *szerint* kifejezés feltételrendszere

Alberti és Kleiber a nyelvi forma alapján egyértelműen besorolható mondatok alapbeállításait határozta meg.⁵⁹ A következőkben a *szerint* kifejezés által aktivált további jelentéskomponenseket tárgyalom.

Kijelentő mondatban a kifejezés a személyreferens következtetési folyamatainak jelölésére szolgál, a leginkább preferált alak, ha a referens a feladóhoz horgonyzódik: „Szerintem Péter hazaköltözött.” Az E/3. és a T/3. személyekben nem dönthető el egyértelműen, hogy a feladó egy *experiens* sejtésként megfogalmazott hiedelmét adja tovább, vagy annak biztos állítását kvotatív evidencia formájában.

Kérdő mondatban megfordul a feladó és a címzett hiedelembirtoklásának viszonya. A címzettnél a hiedelem, és a feladó szándéka közlési szándékot ébreszteni benne. A kérdő *szerint* behelyezésekor a másik tudása – a feladó hiedelme szerint – inkább csak valamilyen következtetésen alapulhat, és erőssége is ennek felel meg. A vágyat meghatározó axióma nem sérül, a szándék pedig rávenni a hallgatót, hogy beszédaktust kezdeményezzen, akár bizonytalan sejtés birtokában is. A feladó célja ezzel az, hogy – a későbbi biztos tudás reményében – akár több forrás bizonytalan tudásait összegezze. Ezáltal a „*Szerinted...?*” rokon tulajdonságokat mutat a *vajon* diskurzusjelölővel,⁶⁰ ami egy infont vezet be a társalgás kontextusába, szintén a későbbi biztos tudás reményében.

A felszólítás feltétele, hogy egy még kölcsönösen meg nem történtnek elismert esemény lezajlására vágy irányuljon, ezért a feladó szándéka legyen szándékot ébreszteni a kijelölt címzettben. A *szerint* kifejezés a felszólító profilban is következtetési folyamatra utal, a vágy nem a proposícióra irányul, annak megvalósulása csupán optimálisnak gondolt lehetőség, tanács: „Szerintem (Péter) költözz(ön) haza!”

⁵⁸ SANDERS-SPOOREN 1997. 86.; KUGLER 2012. 43.

⁵⁹ ALBERTI-KLEIBER 2014.

⁶⁰ SCHIRM 2011.; ALBERTI-KLEIBER 2014.

Felkiáltáskor a feladó egy korábbi időpillanatban nem rendelkezett tudással az adott tartalmat tekintve. Az alapbeállítás a két időpillanat közötti információállapot-fordulatot jeleníti meg, ahol a tartalomhoz a feladó vágyát tekintve is elkötelezett. A *szerint* behelyezésével a mondatba a feladó a referens stabil következtetési alapját jelöli arra nézve, hogy az *e* eseménnyel kapcsolatos változás – minden figyelembe vett *e'* jel szerint – megtörtént. Például a feladó felpillant az eredményjelző-táblára és tudja, hogy az ellenfélnek ennyi ponttal csak matematikai esélye maradt nyerni, ezért elkiáltja magát: „Szerintem megnyertük a versenyt!”

Az óhajtó modalitás⁶¹ a felszólításhoz hasonlóan a negatív hiedelmet és a pozitív vágyat fejezi ki, a hallgatótól azonban nem vár megoldást, azaz *e* a feladó szerint nem áll fenn, a vágya: „Bárcsak *e* igaz lenne!” Az „*r* szerint bárcsak...!” kezdetű mondat szintaktikailag rosszul formált, a „Bárcsak *r* szerint (is)...!” viszont – leginkább az *is* behelyezésével – már helyes szerkezet.

Másodlagos finomhangolás

A *szerint* névutó a következő finomhangoló eszközökkel metanyelvi szinten fedile a lehetséges logikai viszonyokat,⁶² azaz hogy az impliciten maradó szereplők közül van-e valaki ($\exists$), akire igaz az állítás, vagy mindenkire ($\forall$) igaz, vagy az ellentéte ($\neg$) igaz.

	✓	¬
$\exists$	✓Péter szerintem is hazaköltözött. ✓Péter Ili szerint is hazaköltözött. ˆPéter talán/valószínűleg is hazaköltözött.	✓^Szerintem meg # Péter hazaköltözött. ˆ(?)Tehát ^Ili szerint meg # Péter hazaköltözött. *^Talán/valószínűleg (meg) # Péter hazaköltözött.
$\forall$	ˆ(?)Péter mindannyiunk szerint hazaköltözött. ˆPéter mindannyiunk szerint hazaköltözött.	Péter ˆ(?) csak szerintem költözött haza. Péter ˆ(✓csak) Ili szerint költözött haza. Péter ˆ(ˆ csak) valószínűleg/talán költözött haza.

5. táblázat: A szintaktikailag kifejezett logikai viszonyok rendszere

⁶¹ Jelen leírás a nyelvtani szerkezet alapján egyértelműen óhajtó mondattípusnak tekinthető „Bárcsak Péter hazaköltözne!” jellegű szerkezetekre terjed ki (KAS 2005.), az egyéb – óhajtó modalitást is üzenő – konstrukciók vizsgálata a ReALIS-ben jövőbeni kutatás témája.

⁶² Vö. É. Kiss 2002.

A profil relatív alapbeállításának kikötése értelmében a feladó ι^m erősségű tudást feltételez a címzetről, amelyet a magáénál gyengébbnek ítél ($\iota^m < \iota$). Azonban jeleztem, hogy a feladó különböző metanyelvi operátorokkal jelölheti, hogy szerinte az impliciten maradó szereplők milyen tudással rendelkeznek. Elismerheti, hogy hallgatója is kompetens a témában ($\iota^m = \iota$) és egyetértene („Péter szerintem is hazaköltözött.”), vagy hallgatója ellentétes polaritású hiedelemmel bír: „Szerintem meg Péter (igenis) hazaköltözött.”

Kitekintés – Versengő világocskák

A ReALIS-ben megragadható az információ elévülése, azaz a jelenség, hogy a *Péter náthás* eventualitás – a hozzá kapcsolódó időpecsét miatt – akár egy hét leforgása alatt elveszti igaz voltát, szemben a *Péter nő*s tartalommal, ami hosszabbtávú temporális bélyeggel rögzül,⁶³ de az „e fennáll” és „e nem igaz” világocskák az elévülés mellett új információ beépülése által is egymás fölé kerekedhetnek.⁶⁴

Az „r szerint e” szerkezet az útjelző táblához hasonlóan a megfelelő elméhez irányítja a címzettet, aki eldöntheti, hogy elhiszi-e az állítást, vagy periférikus e’ infonként tárolja az információt, és legfeljebb következtetési alap konstruálására használja azt. Az e tartalomhoz a címzett újabb és újabb e’ tapasztalatokat asszociál, egy ponton túl pedig az e’ tartalmak olyan számban és súllyal esnek latba, hogy az óvatos elme ellátja a maximális intenzitású hiedelmet jelző világocska címkéjével. Azaz a bizonyosság foka nem adott, hanem konstruált.⁶⁵

Mi történik azzal az infonnal, amely nem élvezheti a pozitív polarítású, maximális intenzitású címke viselésének privilégiumát? A diskurzuskoherenca maximalizálásának érdekében bekerül a társalgás kontextusába, azonban nem maradhat jelöletlen.

A *szerint(em)* kifejezés állhat együtt episztemikus módosítószókkal.⁶⁶ A „Szerintem talán...” konstrukció azáltal jöhet létre, hogy a *talán* lexéma az episztemikus lehetőségesség skáláján éppen középen helyezkedik el, „e” ugyanannyira elképzelhető, mint „nem e”.⁶⁷ A kifejezések együtt precízen jelölik a következtetési folyamatot, ugyanakkor az „alternatív forgatókönyv” meglétét is. A két jelölő együtt a bizonyosság mértékére/jellegére és forrására egyaránt utaló tartalommal válik.

⁶³ ALBERTI ET AL. 2013.

⁶⁴ A *Péter meggyógyult*, illetve a *Péter elvált* tartalmak egy csapásra kiütik az elmében az „e fennáll” világocskát.

⁶⁵ KUGLER 2012. 171.

⁶⁶ Uo. 49.

⁶⁷ KUGLER 2007.

A *-hat/-het, esetleg, mintha, valószínűleg, alighanem és biztosan* kifejezések szintén nem jelölik precízen a tudás forrását, viszont együtt meghatároznak egy tartományt, ami a *szerint* névutó *ı* intenzitásának összes fokozatát felöleli. A *szerint* kifejezéstől eltérő szerepük által lesznek az „*r szerint e*” típusú mondatokba helyezve jól formáltak, és a következtetési folyamat mellett jelölik az episztemikus bizonyosság pontosabb mértékét.

A harmadik fejezetben a *szerintem* kifejezés két jellegzetes használatát és a mondatípusokat formális keretek között áttekintve mutattam be, hogy a *szerint* névutó jól behelyezhető az evidencia forrásának megjelölésén alapuló rendszerbe. Kitekintésként összehasonlítottam más episztemikus jelölőkkel, melyeket jelenleg az episztemikus modalitás lehetséges-szükségszerű skáláján helyez el a szakirodalom.⁶⁸

A bevezetőben említett megosztó vita tárgya, hogy a két rendszer milyen viszonyban áll egymással. A *ReALIS*-keretben létrehozott képletek inherens része mind a hiedelem forrásához való viszony, mind pedig a bizonyosság fokának megadása, így párhuzamosan ragadható meg az evidencialitás és az episztemikus lehetőségesség-szükségszerűség jelöltsége a diskurzusban.

Rövidítések

ALBERTI 2011	ALBERTI Gábor: <i>ReALIS: Interpretálók a világban, világok az interpretálóban</i> . Bp., 2011.
ALBERTI 2011a	ALBERTI Gábor: Az intenzionalitás számítógépes nyelvészeti kezelése – avagy a <i>ReALIS</i> λ szintfüggvénye. In: VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szerk. TANÁCS Attila – VINCZE Veronika. Szeged, 2011. 263–275.
ALBERTI–DÓLA– KLEIBER 2014	ALBERTI, Gábor–DÓLA, Mónika–KLEIBER, Judit: Mood and Modality in Hungarian: Discourse Representation Theory Meets Cognitive Linguistics. In: <i>Argumentum</i> 10. Debrecen, 2014. 172–191.
ALBERTI ET AL. 2013	ALBERTI Gábor–KÁROLY Márton–KILIÁN Imre–KLEIBER Judit–VADÁSZ Noémi: Az igazság pillanata, avagy a <i>ReALIS</i> α horgonyzó függvénye. In: IX. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szerk. TANÁCS Attila–VINCZE Veronika. Szeged, 2013. 236–248.
ALBERTI–KLEIBER– KÁRPÁTI 2017	ALBERTI Gábor–KLEIBER Judit–KÁRPÁTI Eszter: Reális (<i>ReALIS</i>) kép a másik elméjéről. In: <i>Más elmék</i> . Szerk. Márton Miklós et al. Bp., 2017. 237–258.

⁶⁸ KIEFER 2007. 293–322.; KUGLER 2007.

- ALBERTI–KLEIBER 2014 ALBERTI, Gábor–KLEIBER, Judit: *ReALIS: Discourse Representation with a Radically New Ontology*. In: *Complex Visibles Out There*. Eds. VESELOVSKÁ, Ludmila – JANEBOVÁ, Markéta. Olomouc, 2014. (Olomouc Modern Language Series 4.) 513–528.
- ALBERTI–NÖTHIG 2015 ALBERTI, Gábor–NÖTHIG, László: *ReALIS2.1: The Implementation of Generalized Intensional Truth Evaluation and Expositive Speech Acts in On-Going Discourse*. *International Journal on Advances in Intelligent Systems* 8/1&2. 2015. 85–106.
- ALBERTI–VADÁSZ–KLEIBER 2014 ALBERTI, Gábor–VADÁSZ, Noémi–KLEIBER, Judit: *Ideal and Deviant Interlocutors in a Formal Interpretation System*. In: *Communicating Certainty and Uncertainty in Medical, Supportive and Scientific Contexts*. Eds. ZUCZKOWSKI, Andrzej et al. Amsterdam, 2014. (Dialogue Studies 25.) 59–78.
- AUSTIN 1975/1962 AUSTIN, John L.: *How to Do Things with Words*. Oxford, 1975/1962.
- CHOMSKY 1957 CHOMSKY, Noam: *Syntactic Structures*. The Hague, 1957.
- CHOMSKY 1995 CHOMSKY, Noam: *The Minimalist Program*. Cambridge, 1995.
- DÉR 2015 DÉR Csilla Ilona: *Udvariassági diskurzuszjelölők – léteznek?* In: *Nyelv, kultúra, társadalom*. Szerk. GECSÓ Tamás–SÁRDI Csilla. Székesfehérvár–Bp., 2015. 38–46.
- DOWTY ET AL. 1981 DOWTY, David. R.–WALL, Robert E.–PETERS, Stanley: *Introduction to Montague Semantics*. Dordrecht, 1981.
- É. KISS 2002 É. KISS Katalin: *The Syntax of Hungarian*. Cambridge, 2002.
- FEATHERSTON 2007 FEATHERSTON, Sam: *Data in generative grammar: The stick and the carrot*. *Theoretical Linguistics* 33. (2002) 3. 269–318.
- GRICE 1975 GRICE, Paul: *Logic and Conversation*. In: *Syntax and Semantics* 3. Eds. COLE, Peter – MORGAN, Jerry L. New York, 1975. 41–58.
- GROENENDIJK ET AL. 1996 GROENENDIJK, Jeroen–STOKHOF, Martin–VELTMAN, Frank: *Coreference and Modality*. In: *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*. Ed. LAPPIN, Shalom. Oxford, 1996. 179–213.
- GYURIS 2013 GYURIS Beáta: *Megjegyzések a pragmatika tárgyról és hasznáról*. *Magyar Nyelv* 109. (2013) 2. 162–170.
- H. MOLNÁR 1959 H. MOLNÁR Ilona: *A módosító szók mondattani arculatának kérdéséhez*. *Magyar Nyelv* 55. (1959) 470–480.
- KAMP ET AL. 2011 KAMP, Hans–van GENABITH, Josef–REYLE, Uwe: *Discourse Representation Theory*. In: *Handbook of Philosophical Logic* 15. Eds. GABBAY, Dov – GUENTHNER, Franz. Berlin, 2011. 125–394.
- KÁLMÁN 1990 KÁLMÁN, László: *Deferred Information: The Semantics of Commitment*. In: *Papers from the Second Symposium on Logic and Language*. Eds. KÁLMÁN, László–PÓLOS, László. Bp., 1990. 125–157.

- KAS 2005 KAS Bence: Az óhajtó mondatok kategóriája. *Nyelvtudományi közlemények* 102. (2005) 136–174.
- KIEFER 2007 KIEFER Ferenc: Jelentéelmélet. Bp., 2007.
- KOCZOGH 2012 KOCZOGH, Helga Vanda: The Effects of Gender and Social Distance on the Expression of Verbal Disagreement Employed by Hungarian Undergraduate Students. Doktori értekezés. Debrecen, 2012.
- KUGLER 2007 KUGLER Nóra: A *talán* lexéma episztemikus funkcióinak vizsgálata beszélnyelvi korpuszon. *Magyar nyelvőr* 131. (2007) 2. 212–235.
- KUGLER 2012 KUGLER Nóra: Az evidencialitás jelölői a magyarban, különös tekintettel az inferenciális evidenciátípusra. Bp., 2012.
- MOSCOVICI 1984 MOSCOVICI, Serge: The Phenomenon of Social Representation. In: Social Representations. Eds. FARR, Robert M. – MOSCOVICI, Serge. Cambridge, 1984. 3–69.
- OISHI 2014 OISHI, Etsuko: Discursive Functions of Evidentials and Epistemic Modals. In: Certainty-Uncertainty – and the Attitudinal Space in Between. Eds. CANTARINI, Sibilla et al. Amsterdam, 2014. (Studies in Language Companion Series 165.) 239–262.
- PELYVÁS 2013 PELYVÁS, Péter: ‘And of course you want to change the title...’ On the Modal Senses of Want. *Argumentum* 9. Debrecen, 2013. 268–281.
- SANDERS–SPOOREN 1997 SANDERS, José – SPOOREN, Wilbert: Perspective, Subjectivity, and Modality from a Cognitive Linguistic Point of View. In: Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics. Eds. LIEBERT, Wolf-Andreas et al. Amsterdam, 1997. 85–112.
- SEARLE 1979 SEARLE, John R.: Expression and Meaning – Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge, 1979.
- SEBESTYÉN 2002 SEBESTYÉN Árpád: A névutók állománya és rendszere a Jókai-kódexben (1372u.). In: A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 80. szám. Szerk. JAKAB László. Debrecen, 2002.
- SCHIRM 2011 SCHIRM Anita: A diskurzusjelölők funkciói: a *hát*, az *-e* és a *vajon* elemek története és jelenkori szinkrón státusa alapján. Doktori értekezés. Szeged, 2011.
- SZETELI–ALBERTI 2017 SZETELI, Anna–ALBERTI, Gábor: Énszerintem, teszerinted ‘in my/your opinion’. Poster Presented at the 2017 Debrecen Workshop on Pronouns. In: Book of Abstracts – DWP2017. Ed. RÁKOSI, György. Debrecen, 2017. 43–44.
- WILLETT 1988 WILLETT, Thomas: A Cross-linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality. *Studies in Language* 12. (1998) 51–97.